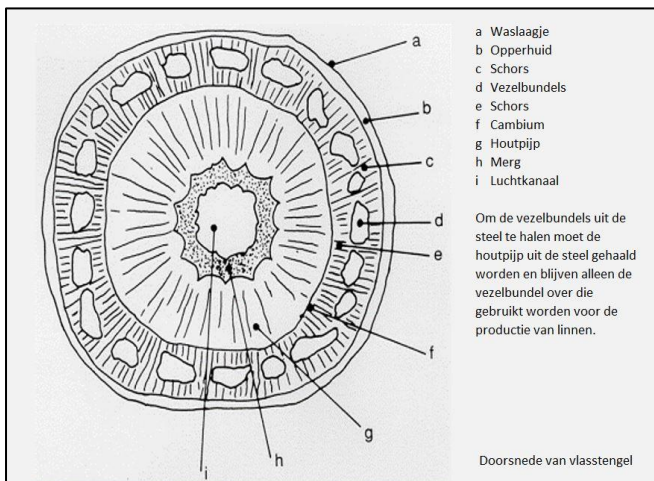

Van vlas naar linnen en lijnzaad

Met dit artikel wil ik de lezer meenemen in de wereld van de vlasteelt en bewerking. De verwerking van vlas tot een bruikbaar product is een langdurig en moeilijk proces. Om van vlas linnen te maken dat kan worden gesponnen, moet het gewas een flink aantal bewerkingen ondergaan, zoals plukken, repelen, roten, braken, zwingelen en hekelen. Ook gezien het feit dat er steeds minder vlas wordt geteeld, sterker nog, de meeste mensen weten zelfs niet eens wat vlas is en waar het vlas voor werd geteeld. Als zoon van een vlasboer heb ik in de jaren 50 van vorige eeuw nog wat meegekregen van de teelt en bewerking van vlas.

Wat is vlas?

De vlasplant bestaat uit een vlasstengel met als kern een houtpijp (de scheef). Daarom zitten de vlasvezels, waarom het te doen is. Deze vezels zitten met kleefstof (Pectine) aan de houtpijp vast.

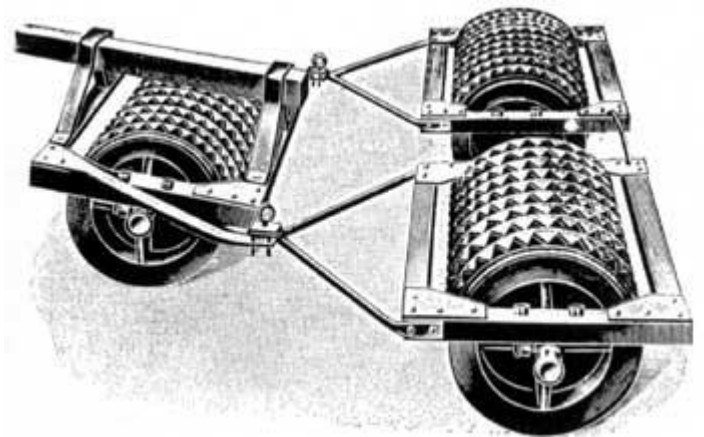

Verder heeft de vlasplant een lengte van 80 tot 100 cm met 2 à 5 bollen per stengel en ongeveer 8 à 10 zaden per bol. Er zijn witbloeiende en blauwbloeiende rassen. Eind mei begin juni begint het vlas te bloeien. Elke vlasbloem bloeit maar een paar uur. Dat begint 's morgens omstreeks 10 uur tot de middag en dan vallen de bloemblaadjes al af. Omdat niet alle vlasplanten tegelijkertijd bloeien lijkt het dat ze meer dagen bloeien, maar het zijn telkens andere bloemen.

Zaaien

Vlas groeit het best op klei en zwavelgrond (vermenging van zand en klei). Het zaaien van het lijnzaad (vlaszaad) gebeurt in de periode van 15 maart tot 15 april naar gelang de weersgesteldheid en de temperatuur. Voor het zaaien moet eerst het land klaargemaakt worden en het moest zo vlak mogelijk

liggen. Men gebruikte eerst de eg en daarna de cambridge-rol.

Vroeger werd er met hand gezaaid, dit was een heel nauwkeurig werk wat lang niet iedereen kon. Toen de zaaimachines kwamen werd er dikwijls twee keer over het land gereden, de tweede keer dwars op rijrichting van de eerste om een betere spreading te krijgen.

Plukken

Begin juli, naargelang het vlas rijp is, wordt het geplukt. Het vlas is dan ongeveer 80cm hoog, maar de hoogte wordt in "handen" aangegeven. Mijn vader ging iedere week naar de vlasblokken en bracht dan een handje met vlas mee, zodat hij de groei kon controleren. In de 2^e wereldoorlog stond mechanisatie van de vlasbewerking stil. Het vlas werd met de hand geplukt, een zwaar en tijdrovend werk. In 1946 kocht mijn vader de eerste vlasplukker bij de Fa. Liebau in Roosendaal. Gemaakt door de Fa. Barth uit 's-Gravendeel.

Het was een plukker met een element. De werking was als volgt. De vlasstengels werden geklemd tussen een schijf en een rubberband, die onder een helling

van 45 graden dwars op rijrichting ronddraaide. Zo werd het vlas met wortel en al uit de grond getrokken. In eerste instantie werd het vlas nog los op het land gelegd, maar al gauw werd er een binder op geplaatst die er mooie bosjes van maakte. Om de snelheid wat op te voeren werd er nog een 2^e plukker achter gemonteerd, dit alles getrokken door een Allis Chalmers B trekker, de binders waren van Massey Harris en MC Cormick.

Vlas wordt in schoven op het land gezet

De bossen werden in schoven tegen elkaar gezet om te drogen. Na het drogen werd het vlas naar de schuur gebracht (mennen). Wanneer men in de schuur geen ruimte meer had werd het vlas op het land gestapeld in ronde hopen met de zaadbollen naar binnen, men noemde dit tollen. Soms stonden tollen tot september op het land.

Repelen

Voordat het vlas verder wordt bewerkt, worden de zaadbollen van de stengel getrokken en blijft het vlasstro over.

Voor het machinaal repelen was dit handarbeid door de bollen achter een kam te haken en vervolgens met een trekkende beweging de bollen van de steel te scheiden.

Dit gebeurde met een repelmachine. Onze repelmachine is gebouwd bij Fa. Schreuder uit

Fijnaart. Het vlas werd op een tafel uitgespreid en tussen een autoband en rubberband geklemd.

Repelmachine

Een kam slaat de zaadbollen eraf en deze zaadbollen worden nadien door een speciale machine geschoond, waarbij de bollen worden gekraakt en het zaad van het kaf gescheiden wordt. Het lijnzaad wordt gebruikt als zaaizaad, in de bakkerijindustrie of geperst tot lijnolie. Achter de repelmachine stond een binder die het vlas weer tot bosjes bond om te worden geroot.

Roten

Er waren verschillende methodes van roten. Ik beschrijf hier alleen het warmwaterroten. Dit gebeurt in een roterij, deze bestond uit een aantal bovengrondse betonnen bakken van 4x4 mtr. grondoppervlak en 2 mtr. hoog.

Vlasschoven worden naar de roterij gebracht.

Deze konden met stalen deuren worden afgesloten. Deze bakken waren met een leidingstelsel verbonden met een stoomketel in een aparte stookruimte. Bij warmwaterroten wordt het vlas rechtop in deze bakken gezet, waarna deze gevuld werden met water van 20 graden Celsius. Na ongeveer acht uur werd dit water afgetapt en vervangen door water van zo'n 29 graden. Door bijvoeging van water met een temperatuur van 50 à 70 graden werd de watertemperatuur omhoog gebracht tot 35 à 36 graden. Het roten duurde drie tot vier dagen, waarbij

het eindtijdstip werd bepaald door het uitschuiven van de houtpijp. Dan was het vlas gaar. Men zei dan, "de bak moet worden uitgehaald." Direct na het roten werd het vlas in zgn. kapelletjes op het droogterrein te drogen gezet. Na een aantal dagen afhankelijk van het weer was het vlas droog en klaar om te worden gezwingeld.

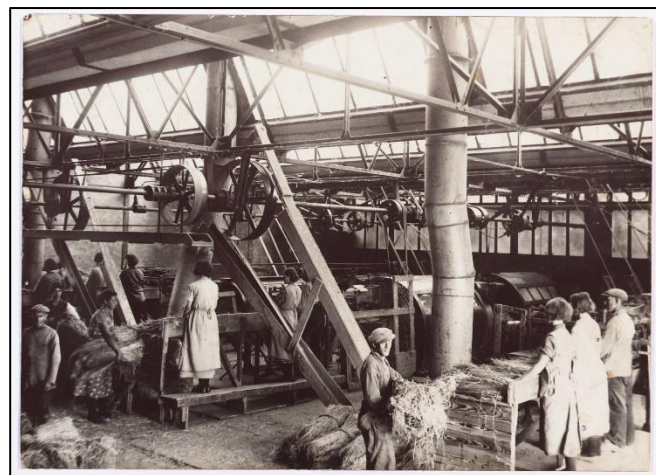
Braken en zwingelen

De verdere bewerking van het vlasstro bestaat uit het verwijderen van de houten stengel of pijp tussen de vlasvezels. Hier wordt het zwingelen beschreven zoals dat gebeurde na de 2^e WO. Met een vlasturbine. Deze turbines werden in de jaren 30 van vorige eeuw ontwikkeld in de Belgische vlasstreek bij Kortrijk en met name de Fa. Vanhauwaert in Kuurne bouwde deze machines.

De vader van Peter haalt vlas uit de turbine in 1955

Vooraleer het vlas naar de turbines geleid wordt, wordt het vlas gebroken om het houtig gedeelte te scheiden van de vezel. Dat breken noemt men ook wel braken, de braak is een machine waarbij vlasstro tussen stalen rollen wordt getransporteerd, Vroeger zei men wel "goed gebraakt is half gezwingeld." Zwingelturbines zijn snel draaiende molens met metalen latten die tegen de vezel slaan om zo de barst rond de vezel te breken en los te maken van de vezel. Opnieuw wordt hier het vlas tussen twee rubberen riemen gekneld. Het gebeurt dus in twee fasen: eerst wordt de bovenste helft en daarna wordt de vezel gedraaid en wordt de onderste helft gezwingeld. Na het zwingelen werd het linnen zgn. opgemaakt dwz. de laatste oneffenheden werden er uitgehaald. Het linnen werd dan over de hekel gehaald, de hekel was een plank met ijzeren pinnen. Van een aantal lintknoten werd dan een zgn. pop gemaakt en in een zak verpakt. Het meeste linnen werd via de vlasbeurs in Rotterdam verhandeld. Meestal ging het linnen naar Engeland waar de spinnerijen stonden.

Op een aantal plaatsen werden fabrieken gebouwd waar het vlas machinaal werd bewerkt.

Zwingelkooi in het Vlaserij museum in Klundert

Waar is in Nederland het vlas geteeld?

Een aantal vlasstreken waren in Friesland, in de Hoeksche Waard bij 's-Gravendeel, Schouwe Duiveland bij Dreischor, in Zeeuws Vlaanderen bij Koewacht en ook in de West Brabantse kleistreek is veel vlas geteeld met name Standdaarbuiten en Noordhoek, maar ook in Steenberg en stond een vlasfabriek met zelfs een spinnerij.

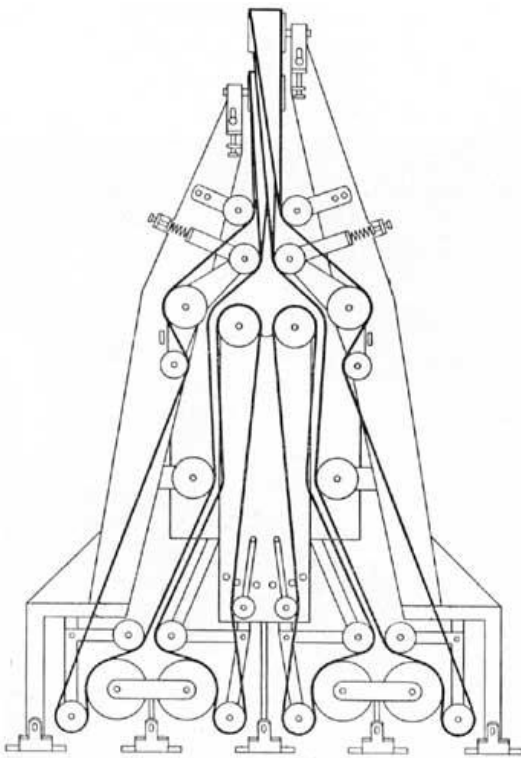
Straatnamen met een link naar vlas, bv. In Noordhoek: Droogweide, Repelweg, Vlasaard en Blauwbloei.

Machines en werktuigen en de ontwikkeling

Waar vroeger 100 jaar terug vlasbewerking veel handwerk en huisnijverheid was, is dat steeds verder gemechaniseerd, beginnen bij de grondbewerking het zaaien en de onkruid ziektebestrijding. Als voorbeeld, in de jaren 40 kwamen de eerste vlasplukkers met een eenheid, getrokken door een paard, al snel nam de trekker dat werk over en kwamen er plukkers met 3 en 4 eenheden en daarna ontwikkelde men de zelfrijplukkers werkbreedte 1,5 mtr.

Meer rijige zelfrijdende vlasplukker

Schema van de trek- en transportriemen bij een vierrijige zelfrijdende vlasplukmachine (Depoortere)

Nu wordt bij het plukken ook de zaadbol geogst en blijft het vlasstro los achter op het land, dit is weer de methode van dauwroot. Als na een aantal weken het vlas gereed is voor het zwingelen wordt het opgerold in ronde balen en is het gereed voor de zwingelturbine.

De teloorgang van de vlasteel en de nieuwe belangstelling.

Rond 1950 tijdens de Korea-oorlog stijgen de vasprijzen sterk. En dat vormt voorlopig de laatste bloeiperiode in de vlasserij. De Suezcrisis in 1956 brengt niet de hoge prijzen, ook wordt door Rusland vlas voor dumprijzen op de wereldmarkt gebracht en intussen

komen ook de kunstvezels als grondstof voor de kleding en textielindustrie op de markt. Dit alles betekende het einde van de grootschalige vlasteel in Europa.

Tegenwoordig kent men weer een toenemende vraag naar vlas vooral uit India en China. De gemiddelde verkoopprijzen zijn zeer goed en men verwacht dat deze vraag aanhoudt. Linnen wordt hier veel gebruikt in de duurdere kleding het duidt op een hogere levensstandaard. Verdere toepassingen zijn de inmenging van vlasvezels met kunststoffen. Ook alle andere vlasproducten vinden zeer vlot hun weg. Het zaad ('lijnzaad') gebruikt men als zaaizaad of in de menselijke voeding, in diervoeding en farmaceutische producten.

Bij het maken van dit artikel hebben we een bezoek gebracht aan het Vlasserij en Suikermuseum in Klundert. We kregen daar uitleg van een van de laatste vlassers de 83-jarige Bart de Jong uit Noordhoek, daarvoor onze dank. Ik denk dat dit museum zeker een bezoek waard is, vooral voor onze OTMV leden met een agrarische achtergrond.

Peter Frijters

In Nederland zijn er meerdere musea die aandacht schenken aan Vlas. We kennen twee musea die uitgebreid aandacht schenken aan Vlas.

In Klundert is het Nationaal Vlasserij-Suikermuseum gevestigd.

Bij dit museum zijn ruim 70 vrijwilligers actief om de geschiedenis van vlas en suiker vast te leggen en te delen met de huidige en toekomstige generaties.

Het museum is van dinsdag t/m zaterdag van 13:30 tot 17:00 geopend.

Meer informatie:

www.vlasserij-suikermuseum.business.site

Ook in Koewacht (Zeeuws Vlaanderen) is een museum 't Vlasschuurken waar de geschiedenis van de vlasbewerking is bewaard en te bezichtigen.

Meer informatie:

www.vlasmuseum.nl